

1991. – С. 40–42. Очерки истории Киево-Печерской лавры и заповедника. – К., 1992. – С. 108–115.
42. Описание Киево-Софийского собора и Киевской иерархии. – К., 1825. – С. 17–60; П.П.Л. Киево-Софийский кафедральный собор. – К., 1890. – 2-е изд. – С. 19–21, 51–52, 58–70, 95–96.
43. ЦДІАК України, ф. 725, оп. 1, спр. 23, арк. 20–21.
44. Там само, спр. 36, арк. 1, 4–5.
45. *Нестуля О.* Доля церковної старовини... – С. 24.
46. Там само. – С. 78–80; *Прелюєвська І.М.* «Зважаючи на важливість роботи, яку мені пощастило починати, я намагався бути абсолютно об'єктивним...» До століття з дня народження першого директора Софійського заповідника Івана Михайловича Скуленка (1901–1990) // Нові дослідження давніх пам'яток Києва (Матеріали наукової конференції Національного заповідника «Софія Київська»). – К., 2003. – С. 22–23.

***Федорова Л.Д.* Становление и развитие церковно-исторических музеев в Киеве (конец XIX – начало XX вв.)**

В статье рассматриваются на примере Киева вопросы формирования сети церковно-исторических музеев в Украине, их вклад в дело сохранения подвижных памятников истории и культуры и использование музейных источников в научных, образовательных и просветительных целях.

Ключевые слова: церковно-исторические музеи, музейная сеть, охрана памятников, Киевский церковно-исторический и археологический музей при Киевской духовной академии.

***Fedorova L.D.* Formation and Development of Church Historical Museology in Kyiv (end of XIX – beginning of XX)**

The article studies the Kyiv experience of the Church Historical museums formation in Ukraine, the impact of preservation of the movable historical monuments, the scientific and educational application of museum sources.

Key words: Church Historical museums, museum network, protection of monuments, Kyiv Church Historical museum at Kyiv Ecclesiastical Academy.

УДК 069:908(477.5)«1920/1930»

Н.Д. ДМИТРЕНКО

**Внесок місцевих музеїв Північного
Лівобережжя в розвиток історичного
краєзнавства (20–30-ті роки ХХ ст.)**

У статті на значному масиві архівних джерел розглянуто головні напрями науково-дослідної роботи місцевих музеїв Північного Лівобережжя впродовж 1920-х років, окреслено наукові здобутки музейних працівників.

Ключові слова: місцеві музеї, історичне краєзнавство, археологічні, народознавчі, мистецтвознавчі дослідження, науково-фондова робота.

Музей як невід'ємна складова культури і науки є суттєвий чинник у реалізації завдань щодо вивчення проблем, пов'язаних із усвідомленням історичної та

культурної спадщини українського народу. Вивчення власної історії, збереження кращих національних традицій робить зі співвітчизників націю, що особливо важливо в умовах духовної кризи суспільства. Відтак, дослідження доробку місцевих музеїв у галузі історичного краєзнавства набуває особливого значення. Виключно важливу роль музейні заклади відігравали під час революційної перебудови суспільства на початку ХХ ст., коли вони стали справжніми науково-освітніми осередками. Отже, актуальність дослідження обумовлюється пошуком оптимальних шляхів духовного вдосконалення сучасного суспільства, зростаючим інтересом громадськості до історико-культурного надбання.

Означена проблема знайшла відображення у монографії Г. Скрипник. Автор зосередила увагу на дослідженнях місцевих музеїв у галузі народознавства [1]. Як складову частину історико-краєзнавчого руху розглянуто науково-дослідну роботу місцевих музеїв у працях С. Заремби, О. Коваленка, Я. Верменич, В. Ткаченко та Л. Ясновської [2]. У розвідці А. Пудовкіної охарактеризовано археологічні дослідження Глухівського музею в 20-х роках ХХ ст. [3]. Студія М. Кравченка зосереджує увагу на діяльності керівника Сосницького музею Ю. Виноградського як дослідника археологічної старовини й організатора синоптичних спостережень [4]. Попри очевидну важливість, питання роль місцевих музеїв Північного Лівобережжя в перші десятиріччя ХХ ст. у процесі розвитку історичного краєзнавства не здобула належного висвітлення в науковій літературі.

Визначити внесок місцевих музеїв у розвиток історичного краєзнавства й охарактеризувати їхню роль у поширенні знань з історії рідного краю є головним завданням статті.

Науково-дослідна робота – один із головних напрямків діяльності музеїв. Сама поява музеїв у ХІХ ст. була обумовлена потребами подальшого вивчення історії, економіки та культури краю. Ініціаторами їх створення були наукові товариства, земства, громадські організації. Визначну роль у створенні місцевих дореволюційних музеїв – Конотопського повітового земського музею (1900), Глухівського зібрання предметів місцевої старовини (1903), Ніжинського музею «Гоголівська кімната» (1909) та Остерського музею наочних посібників (1912) – належить Чернігівській губернській архівній комісії, яка була заснована в 1896 р. Своєю головною метою члени комісії вважали збирання, зберігання та дослідження речей «що характеризують народний побут, світогляд та долю рідного краю». В 1903 р. члени комісії О. Верзилов, П. Добровольський, М. Коцюбинський та І. Руденко впорядкували «Програму для збирання відомостей археологічних, історичних та етнографічних по Чернігівській губернії», яка не втратила свого значення і дотепер [5]. В ХІХ – на початку ХХ ст. поширюється інтерес до вивчення археологічного минулого регіону й історії побуту українського народу. Завдяки невтомній праці місцевих науковців і поціно-

увачів старовини музейні збірки постійно збільшувалися і були переконливим свідченням досягнень у царині регіональних досліджень.

Після закінчення революційних змагань і громадянської війни новостворені й відновлені музеї продовжили розвивати традиційні напрямки досліджень. Тим більше, що очолили місцеві регіональні музеї науковці-гуманітарії, представники «старої», дореволюційної наукової школи.

Активна співпраця музейників із науковцями розпочалася на початку 20-х років у галузі археології. Пов'язано це було, здебільшого, з науковими планами провідних музеїв і вищих навчальних закладів. «У край важких матеріальних і моральних умовах, часто без книг і лабораторій, науковці зберегли не тільки інстинктивне прагнення продовжувати свою наукову роботу, але, всупереч бурхливій народній стихії, виявили свій творчий порив», – писав у 1922 р. кримський науковець П. Гальцов [6]. Гарантією успіху був факт, що у пореволюційні роки в місцевих музеях Північного Лівобережжя працювали фахівці з університетською освітою.

Наукові дослідження за участю провінційних музеїв почали проводитися вже на початку 1920-х років (Роменський, Остерський, Сосницький музеї). В 1923 р. професор М. Макаренко запросив до співробітництва в археологічних дослідженнях Роменський музей.

Решта великих культур, що зміняли одна одну знаходяться у великій кількості на території Роменського повіту. Досить сказати того, що не тільки в російській вченій літературі, а навіть у закордонній наша Роменська скитська культура має своє окреме місце під назвою «культура аксютинського типу», або слов'янська культура «городищ Роменського типу». Я маю честь пропонувати музею свої спеціальні знання і деякий невеликий час. Коли музей знайде це потрібним, то дасть дослідям роменських пам'ятників зазначеного злету. Якби музей мав на це змогу і бажання асигнувати на такі досліді, наслідком яких міг би поповнити музей, пропонував би свій труд по керівництву дослідями, звичайно, безплатно [7].

З Роменським музеєм М. Макаренка пов'язували особливі стосунки – музей створювався за його безпосередньої участі, професор неодноразово був присутній на засіданнях Товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва, заснованого при музеї. На засіданні колегії Роменського музею (травень 1924 р.) вирішено було підтримати пропозицію М. Макаренка та просити місцевий відділ народної освіти виділити кошти для проведення археологічних досліджень, або ж допомогти безкоштовною робочою силою [8]. Того ж таки року директор музею М. Семенчик брав участь у археологічній експедиції під керівництвом М. Макаренка, яка досліджувала городище Монастирище. Здобуті матеріали були узагальнені в праці керівника експедиції «Городище Монастирище». Документи Роменського музею свідчать про співпрацю з М. Макаренком під час археологічних розкопок у с. Ведмежому [9]. На клопотання науковця щодо збереження пам'яток старовини та пропозицію ВУАК у 1928 р., М. Семенчику

було доручено дослідити у с. Ведмежому одну з двох уцілілих могил, оскільки на місці старовинного поховання розпочалося будівництво школи [10]. Ці й інші дослідження дали М. Макаренку змогу зробити припущення про виявлену культуру нового типу, носіями якої були сіверяни – вона отримала назву «роменської». Проводив музей і самостійні археологічні дослідження, про що свідчить робочий план на 1928 р.: обстеження та зйомка плану городища в м. Недригайлів, могильників біля сіл Линове та Ведмеже, археологічних пам'яток уздовж р. Сулі до Лохвиці та р. Псел від Гадяча до Плішівцець [11]. Наприкінці року на прохання редакції збірника «Антропология» до Кабінету антропологии ім. Хв. Вовка надійшов рукопис М. Семенчика «Неолітичні знахідки на Роменщині» [12]. Науково-дослідна робота музею охоплювала кілька напрямів. У травні 1928 р. Роменський музей звернувся до Укрнауки за «відкритим листом» для проведення дослідження геологічної будови та ґрунтів Посулля, збирання етнографічного матеріалу, обстеження церков. Був визначений маршрут експедиції: Ромни–Попівка–Сурмачівка–Глинськ–Нова Гребля–Білогорівка–Свиридівка–Яшники–Лохвиця–Піски [13]. Під час роботи у складі архітектурно-мистецької експедиції під керівництвом С. Таранушенка, маршрут якої пролягав через села Хорунжівка, Житне, Артюхівка, Ярмолинці, Хмелі, М. Семенчик зробив топографічну зйомку археологічних пам'яток – могильників і городищ (17 об'єктів). Результати досліджень були викладені у статтях «Кілька предісторичних знахідок Роменщини», «Випадкові знахідки на Роменщині» опублікованих на початку 1930-х років [14].

Зробили свій внесок місцеві музеї й у вивчення трипільської культури. Зокрема, в 1924 р. завідувач Остерського музею А. Розанов увійшов до складу експедиції, яку очолили викладачі Київського археологічного інституту Л. Дінцес і М. Багаєвський. Експедицією були здійснені пробні розкопки пам'яток трипільської культури в с. Євминка Остерського повіту [15]. Керівництво Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Шевченка звернулося до Остерського музею з проханням передати йому зразки фрагментів керамічного посуду з археологічних об'єктів трипільської культури, що знаходились на території повіту [16]. У 1925–1926 роках співробітники музею брали участь у дослідженні археологічної пам'ятки в с. Євминка у складі експедиції М. Макаренка [17]. У серпні 1923 р. А. Розанов провів розвідки фундаменту церкви Архангела Михайла (Юр'євої Божниці XI–XII ст.) у передмісті Остра – Старгородці. Відбулася також поїздка до с. Євминки для дослідження кам'яних жорен, що були знайдені в руслі р. Десни [18]. А. Розанов упорядкував археологічну карту Остерського повіту за матеріалами музейних досліджень, провів археологічну розвідку у с. Вовча Гора [19]. В 1928 р. музей співпрацював із експедицією М. Макаренка, яка досліджувала Юр'єву Божницю – предмет наукового інтересу вченого ще з дореволюційного часу. Описи, малюнки та фотографії, зроблені під час цієї експедиції, зберігають наукове значення до

сьогодення [20]. Наступник А. Розанова – Г. Черноголовко поповнив археологічну колекцію музею знахідками неолітичної доби, виявленими під час роботи на Козаровицькій луговій дослідній меліоративній станції [21].

Самостійні археологічні експедиції здійснював завідувач Сосницького музею Ю. Виноградський. У 1921 р. він провів розвідувальні роботи в урочищі Городище біля с. Шабалинів. Знайдені матеріали дозволили йому зробити припущення, що «тут був город Сіверян ще перед татарським погромом і що він певно існував в часи поганські» [22]. Того ж таки року було проведено дослідження слов'янського городища біля с. Ляшківці. Знайдені під час розкопок сокиру та ніж було передано до музею [23]. У 1924 р. він здійснив археологічні розвідки в селях Мале Устя, Велике Устя та Слободка, результатом яких стала стаття «Два селища» [24]. Наприкінці 1920-х років Ю. Виноградський оглянув городище біля оз. Буромка (с. Слободка). Знайдені керамічні й остеологічні матеріали дозволили погодитися з висновками попередніх дослідників про заселення цієї пам'ятки представниками племені сіверян X ст. [25]. Загалом були обстежені 25 населених пунктів у Сосницькому, Менському, Коропському, Корюківському та Батуринському районах [26]. Знахідки поповнили експозицію Сосницького музею.

Проводячи археологічні дослідження в Прилуках, співробітники місцевого музею намагалися залучити до справи кваліфікованих фахівців. На початку 1920-х років запрошення взяти участь у розкопках підземних ходів отримав професор Ніжинського інституту народної освіти (далі –НІНО) В. Ляскоронський [27]. Виявлені у процесі розкопок пам'ятки демонструвалися на щорічних виставках і були передані до окружного музею [28]. Під час реорганізації музею в 1927 р. до губернського відділу народної освіти з листом звернувся професор М. Макаренко:

Археологічні дослідження, що розпочинаються мною на Прилуччині, мають на увазі головним чином дослідження первісних культур, що залишилися на території Прилуччини, і далі Округовий Музей, в який поступають речі з цих дослідів. Тому гадаю, що Вашому округовому музеєві, який явиться спадкоємцем дослідів, потрібно було б мати на дослідях свого представника, який би знайомився з методами дослідів з одного боку, а з другого мав би уявлення про стан і значення знайдених речей. Майте на увазі, що від Укрнауки має відкритого листа на досліді та розшуку лаборант Вашого музею М. Кучміна. Гадав би корисним і для дослідів, і для музею командирувати її на розкопки [29].

За відсутністю в кошторисі музею грошей на проведення таких робіт, М. Макаренку було відмовлено. Кінець 1920-х років позначився активним співробітництвом Прилуцького окружного музею з Всеукраїнським археологічним комітетом (далі – ВУАК), зокрема, з уже згаданим професором М. Макаренком. У результаті спільної праці були складена карта скіфських курганів Прилуччини, проведені дослідження споруд Густинського та

Ладанського монастирів. У 1926–1928 роках за дорученням ВУАК було здійснено кілька експедицій, що охопили значну територію округи (Вільшана, Іваниця, Каложинці, Сокиринці, Тростянець, Охоньки, Срібне, Гурбинці, Дігтярі, Іванківці, Переволочна). Були виявлені й обстежені городища в с. Вільшана та поблизу нього, що належали до східнослов'янських поселень VI–VIII ст. Результати експедиції М. Макаренко виклав у статті «Археологічні дослідження та розшуки на Прилуччині» [30]. У звіті до ВУАК завідувача прилуцького музею В. Маслова були наведені описи та фотографії понад 100 археологічних об'єктів [31]. У 1929 р. Прилуцький окружний музей організував розкопки біля с. Коломійцеве, де було виявлено підйомний матеріал неолітичної доби, а також співробітники музею взяли участь у дослідженні професором М. Рудинським Журавської палеолітичної стоянки [32].

На середину 1920-х років припадає початок науково-дослідної роботи Глухівського окружного музею, який на той час очолював колишній викладач історії та географії місцевої чоловічої гімназії В. Мальченко. За півтора роки його керування музеєм (квітень 1925 р. – жовтень 1926 р.) було здійснено комплексне обстеження городищ і курганів навколо міста, здійснені розкопки в історичній частині Глухова, де колись знаходилася будівля Малоросійської колегії, гетьманський палац і Успенський жіночий монастир [33]. Масштабні археологічні дослідження на території Глухівської округи відбулися в 1927–1933 роках, коли посаду завідувача музею обіймав Я. Морачевський. У 1928 р. була організована археологічна розвідка вздовж річок Есмані, Ворголу та Сейму до Путивля за участю колег із Конотопського музею. Головним завданням експедиції було обстеження поселень кам'яного віку [34]. У серпні 1929 р. Я. Морачевський разом зі студентом Глухівського педтехнікуму С. Литвином провів польові дослідження поверхневого археологічного матеріалу на берегах річок Клевені, Свізі, Локні, Івоту з метою вивчення давньоруських городищ. Під час експедиції Я. Морачевський вів щоденник, зняв плани досліджених об'єктів [35]. Наступного року були обстежені дюни в Семенівському районі. В 1931 р. було відряджено експедицію до Глухівського, Шосткинського, Хільчанського та Понорницького районів [36]. Археологічним відкриттям 1926 р. була Мізинська палеолітична стоянка.

Відкриття цього селища з часів палеоліту, єдиного з боку своєї наукової вартості не тільки в європейському, але й світовому масштабі, звернуло на себе увагу широких наукових кіл [37].

На засіданні порайонних комісій історичної секції ВУАН М. Грушевським була зроблена доповідь «Техніка й умілість палеолітичної доби в знахідках Мізинського селища на Чернігівщині». Керівник Глухівського музею Я. Морачевський брав участь у роботі Мізинської палеолітичної експедиції в 1932 р. [38].

Джерела дають змогу встановити факт, що науково-дослідна робота в музеї Ніжинського інституту народної освіти на початку 1920-х роках велася досить пасивно. У звіті Чернігівського губернського відділу політичної освіти за 1922–1923 роки зазначалося: «Крайня скудость сведений является результатом отсутствия сколько-нибудь подходящих для музейной работы лиц и отказом от работы тех немногих, кто бы мог работать в музее, но не желает, не получая никакого вознаграждения, которое длится месяцами и годами» [39]. Дослідницько-збирацька робота в Ніжині проводилася за часу існування Музею історії мистецтв та етнографії, створеного В. Лесючевським. Поруч із засновником і директором цього музею свої перші кроки у велику науку зробив майбутній завідувач Ніжинського окружного музею І. Спаський у 1921 р., досліджуючи городище в с. Плоскому неподалік Ніжина [40]. Наприкінці 1920-х років І.Спаський у якості керівника окружного музею отримав досвід практичної археологічної роботи, беручи участь у дослідженні Шестовицького городища під керівництвом П. Смолічева [41].

У середині 1920-х років відбулися експедиції співробітників Конотопського музею до Кролевецького, Батуриного та Карабутівського районів, також ними було обстежено с. Парафіївку [42]. Під час досліджень округи був зібраний значний матеріал на неолітичних стоянках уздовж річок Сейм і Десна [43].

У перші пореволюційні роки склалися сприятливі умови для досліджень у галузі народознавства. До складу створеної у червні 1921 р. Етнографічної комісії ВУАН входили відомі вчені-дослідники Північного Лівобережжя Є. Рихлік, М. Рудинський, участь у роботі комісії брали І. Галюн, Л. Дінцес, М. Макаренко. Члени комісії планували й очолювали проведення науково-дослідної роботи на місцях, інструктували музейників щодо створення етнографічних відділів. Але головна увага Етнографічної комісії була зосереджена на залученні до наукових пошуків місцевих працівників культури. Протягом 1925 р. Комісія поширила понад 6 тис. примірників програм та інструкцій. Місцеві музеї стали осередками народознавчої діяльності, займаючись збиранням, вивченням і популяризацією кращих зразків народної творчості. Систематичний зв'язок із Етнографічною комісією ВУАН підтримували керівники місцевих музеїв П. Бугославський, Ю. Виноградський, О. Поплавський.

Одним із перших на території Північного Лівобережжя до збирання етнографічного матеріалу приступив Роменський музей мистецтва, науки та промисловості [44]. У січні 1923 р. етнографічний відділ цього музею налічував 123 експонати (побутові речі, національний одяг, зразки української вишивки). Суттєве поповнення етнографічної колекції відбулося того-таки року, коли після ліквідації роменської «Просвіти» до музею було передано глиняний посуд, рушники, книги – загалом 145 предметів [45]. У 1927 р. за дорученням Етнографічної комісії ВУАН у складі Роменської етнографічної експедиції пра-

цював науковий співробітник музею І. Галюн. Наступного року він опублікував статтю «Нові кобзарські пісні» за результатами досліджень у с. Лютеняхх Гадяцького району [46], а також відправив до Етнографічної комісії рукописи «Пережитки чумацтва на Роменщині» (5 аркушів), «Етнографічна мандрівка по Роменщині і Гадяччині влітку 1927 р.» (17 аркушів) і «Матеріали до народно-побутового словника Роменщини» (18 аркушів) [47].

У свою чергу, Чернігівський губернський відділ політичної освіти в плані роботи на 1924 р. визначив створення в музеях губернії відділів, де було б «скупчено все, що торкається до України та її культури» [48].

У середині 1920-х років етнографічний відділ існував у Сосницькому музеї [49]. Завідувач музею Ю. Виноградський організовував фольклорно-етнографічні експедиції. За результатами досліджень наприкінці 1920-х років він опублікував кілька статей в академічних журналах – «Марія Дорошиха», «Кобзар П. Куліш» [50]. На розгляд Етнографічної комісії ВУАН були також подані статті «Павло Кияниця – оповідач про старовину», «Говірка м. Сосниці та деякі відомості про говірки сіл сусідніх районів», «Сосницький співак Антон Магюшенко та його репертуар», «Уламки поганського світогляду: вірування населення в надприродну силу води, заговори» [51]. Етнографічну колекцію музею склали старовинні козацькі ляльки, глиняний посуд, різьблені ківшики-«михайлики», вулики, українські килими і скатертини [52].

У 1923–1924 роках при Остерському музеї існував етнографічний підвідділ історико-археологічного відділу, в якому були представлені 46 експонатів. Наступного року кількість експонатів подвоїлася (103 предмети), й етнографічний відділ став самостійною структурною одиницею музею [53]. Завідувач музею А. Розанов разом із членами Краєзнавчого товариства збирав фольклорні й етнографічні матеріали, поповнював колекцію українським народним одягом, характерними предметами побуту, різьбленими речами, які представляли знамениту остерську школу майстрів Підліських [54]. Члени Товариства вивчали орнаментику національного одягу і традиції народної архітектури [55].

Цікаві пам'ятки експонувалися у складі історико-етнографічних відділів Ніжинського та Конотопського музеїв. Фольклористичні дослідження Ніжинської округи проводилися ще до об'єднання музею НІО та Музею історії мистецтва та етнографії в 1922 р. В. Михальський, аспірант професора О. Грузинського (останній на той час завідував музеєм НІО), вивчав рукописні пам'ятки XVII–XVIII ст. з метою дослідження місцевих діалектів [56]. Співробітники Ніжинського окружного музею зібрали інструменти місцевих майстрів-золотарів, традиційний для регіону гончарний посуд і глиняні іграшки [57]. Значну частину етнографічної колекції склали пам'ятки, пов'язані з перебуванням у Ніжині родини Даміана де ля Фліза (портрети, малюнки) та речі, що характеризували побут купецького середовища [58]. Етнографічна збірка

Конотопського музею складалася зі случьких поясів із клеймами майстрів, цехових прапорів, зразків гаптарства, тканин і одвірка, датованого 1700 роком [59].

Пошукову роботу Новгород-Сіверського музею в галузі фольклористики засвідчує стаття його першого директора професора І. Абрамова «Краєведьсамоучки», яка розповідала про старожила Вороніжа Д. Макаренка – носія місцевого фольклору. Його пам'ять зберігала значну кількість легенд і переказів, пов'язаних з історією краю [60].

Наприкінці 1920-х років Прилуцький окружний музей володів значною етнографічною колекцією, що була зібрана під час експедиції студентським краєзнавчим гуртком (діяв при музеї під керівництвом Є. Хоменка). До колекції входили зразки старовинного різьбярства (картинні рами, сволоки, меблі XVIII ст.), килими, рушники, плаhti, сільськогосподарське знаряддя [61]. Завдяки зверненню до всіх небайдужих до місцевих старожитностей узяти участь у збиранні «ізусної народної духовної творчості – пісень, казок, прислів'їв, заговорів, забобонів, вірувань, чар, обрядів, засобів народної медицини і таке інше», була зібрана значна кількість фольклорного матеріалу [62]. Керівник експедиції написав статтю про перебування Т. Шевченка на Прилуччині [63].

У 1928 р. Глухівський окружний музей провів етнографічні розвідки у селах Чернецьке та Марчихина Буда з метою вивчення традиційних кустарних промислів (бондарі, колісники, виготовлення мотузок). Співробітники музею вивчали також матеріали крайового архіву з історії кустарних промислів на Глухівщині [64].

Завдяки допомозі місцевих музеїв Етнографічна комісія ВУАН залучила до збирання етнографічних матеріалів учнів шкіл міст Путивля, Прилук, Остра; сіл Вейсбахівки та Березне тощо [65].

До здобутків Прилуцького окружного музею можна зарахувати роботу з наукового формування фондів. Був складений каталог рукописів (48 позицій) серед яких були царські укази XVIII ст., матеріали Прилуцької міської ратуші 1800–1810 років, гетьманські універсали Густинському монастирю. До каталогу були занесені старовинні книги іноземними мовами (47 примірників) [66]. Стараннями членів наукового товариства м. Прилук і місцевої влади роботу музею (в статусі окружного) було поновлено. У 1926 р. було виділено приміщення для музею. Наукові дослідження помітно пошквалилися після призначення в січні 1927 р. на посаду директора музею В. Маслова. На старенькому велосипеді, подарованому йому ще за студентства, у домотканій сорочці та розбитих черевиках він об'їхав усю округу з фотоапаратом. Закоханість в історичну та культурну спадщину Прилуччини допомогли В. Маслову об'єднати творчу інтелігенцію міста навколо музею. Була створена музейна секція, до складу якої увійшли 15 ентузіастів – поціновувачів місцевої старовини, які стали позаштатними науковими співробітниками музею. Протягом 1927 р. тривало фото-

графування позамузейних пам'яток. Було зафіксовано 108 об'єктів. В. Маслов, С. Хоменко, С. Маслов і А. Лучник займалися історико-літературними дослідженнями, вивчали доробок письменників, істориків, життя та творчість яких були пов'язані з Прилуччиною (Т. Шевченко, Є. Гребінка, М. Маркевич, С. Лукомський) [67]. У 1928 р. В. Маслов перебував у науковому відрядженні до Москви та Ленінграду з метою вивчення архівних матеріалів, пов'язаних із літературною та науковою діяльністю М. Маркевича [68].

Наприкінці 1920-х років Укрголова наука започаткувала підготовку Довідника українських діячів науки та культури і звернулася за допомогою до місцевих музеїв. Співробітники Прилуцького окружного музею налагодили зв'язок із родичами, учнями та близькими знайомими видатних діячів культури. Так пасинок М. Костомарова – О. Кісіль передав музею фотографії та спогади про перебування видатного історика на Прилуччині. Родина видатного математика В. Вороного передала до музею його праці. Учень архітектора О. Ягна – художник І. Миколаїв погодився передати до музею рештки його бібліотеки. Родина професора права В. Олександренка подарувала музею його рукописи й особисті речі [69]. Паралельно з історико-краєзнавчими дослідженнями В. Маслов вивчав історію літератури. Одна з його праць – «Оссианизм Карамзина» – ледь не коштував йому посади директора музею, оскільки була видана без дозволу Укрголовліту [70].

У 1929 р. відбулася спільна експедиція Глухівського та Путивльського музеїв з метою дослідження церковної старовини – Софроніївського та Путивльського монастирів [71].

У музеї НІНО протягом 1923–1927 років тривала робота з упорядкування та систематизації колекцій після передачі експонатів Музею історії, мистецтва та етнографії. Поєднуючи викладацьку роботу з роботою в музеї на громадських засадах, його співробітники публікували свої наукові праці у «Записках Ніжинського інституту народної освіти» [72], а згодом у «Записках Ніжинського інституту соціального виховання» [73]. Музей, колекція якого формувалася ще за часу існування Гімназії вищих наук князя Безбородька, став своєрідною науковою лабораторією, об'єктом досліджень представників Ніжинської вищої школи. Так, у середині 1920-х років фонди музею досліджували викладачі НІНО – професор В. Резанов (стародруки), Ф. Алексєєв (рукописний відділ), М. Куїс і А. Єршов (революційний рух) [74]. Розширенню джерельної бази для історичних досліджень краю сприяла робота музейників разом із представниками Ніжинської вищої школи з упорядкування архівів міста. До 1923 р. в Ніжині було зареєстровано 117 приватних і державних архівів, упорядковано архіви 20 дореволюційних установ [75]. Активну участь у цьому процесі брали члени студентського історико-архівного гуртка, створеного в липні 1924 р. при НІНО [76]. Активним членом гуртка був, зокрема, І. Спаський – на той час заступник директора музею НІНО. Накопиченню

досвіду музейної роботи сприяло ознайомлення І. Спаського з музеями Києва та Чернігова у складі наукової експедиції під керівництвом члена Російської Академії історії матеріальної культури, професора М. Сичова. Метою експедиції було вивчення пам'яток архітектури та монументального живопису Чернігівщини. Це наукове відрядження стало поштовхом для роботи І. Спаського над темою «Організація шкільних музеїв та виставок» [77]. Значна увага була приділена вивченню біографії й творчості видатної землячки Марії Заньковецької. У заяві видатного ніжинського громадського та культурного діяча, натоді – викладача НІНО Ф. Проценка зазначалося:

В добу проведення у нас українізації та накопичення здобутків української культури завчасним та доцільним буде порушити питання про влаштування при музеї ІНО українського театрального кутка Заньковецької, коли з боку правління буде згода на вищезазначене, тоді кошти на цю справу може дати вистава, яку можна влаштувати силами студентів за участю М.К. Заньковецької [78].

І. Спаський, уже в якості директора Ніжинського окружного музею, опікувався театральним куточком. У вересні 1929 р. він запропонував подавати відвідувачам музею підписні листи, щоб зібрати кошти й придбати у київської художниці С. Левицької портрет видатної землячки [79].

Активною була науково-дослідна робота Конотопського музею, співробітники якого збирали та вивчали рукописи, особисті речі діячів української культури. У 1924 р. до музею надійшли картини та скульптури, створені М. Ге [80]. Збирав музей матеріали, пов'язані з діяльністю П. Куліша та його дружини Г. Барвінок [81]. Конотопські музейники опікувалися також садибою відомого українського історика О. Лазаревського у с. Гирявка [82].

Одним із важливих векторів наукової роботи місцевих музеїв Північного Лівобережжя були геоботанічні дослідження. З середини 1920-х років на базі Роменського музею плідно працювала природнича лабораторія, співробітники якої займалися збиранням геологічних матеріалів, виготовленням карт ґрунтів, графіків, таблиць, що відображали еволюцію геологічної будови краю [83]. У 1929 р. співробітники музею організували природничу експедицію для дослідження ґрунтів і рослин басейну р. Хорол, залучивши також членів краєзнавчого гуртка [84].

Завідувач Остерського музею А. Розанов займався вивченням тваринного світу округи та підготував рукопис «Фауна Остерського уезда» [85]. Музей зібрав бібліотеку (3366 томів), яка містила матеріали з історії, природи та географії Остерського краю [86]. Наступник А. Розанова – Г. Чернооголовко влітку 1928 р. здійснив геоботанічні дослідження берегів р. Остер у Ніжинському та Чернігівському округах. За підсумками цієї роботи був складений ґрунтовий «Геоботанічний нарис р. Остер» (72 друковані аркуші) [87].

Масштабні природничі дослідження здійснювалися Прилуцьким окружним музеєм. Голова музейної секції професор М. Демков працював над

упорядкуванням географічного словника Прилуччини, до якого мали ввійти описи всіх географічних об'єктів. У 1927 р. було зареєстровано понад 1 тис. таких об'єктів. Експедиція академіка К. Гедройця з дослідження ґрунтів Прилуччини передала здобуті матеріали до місцевого музею. Лаборант музею Ю. Каневський займався вивченням лікарських рослин округи [88].

У 1920-х роках збірки місцевих музеїв привертала увагу відомих учених. Остерський музей приймав мистецтвознавця з Москви А. Греча, який працював над збіркою малярства. Мистецтвознавець Д. Гордєєв із Тифлісу цікавився речами великокнязівської доби з колекції музею та досліджував залишки фресок Юр'євої Божниці [89]. Наприкінці 1920-х років у Ніжинському окружному музеї вивчав документи рукописного відділу В. Лєсючевський, який на той час був науковим співробітником відділу давньоруського мистецтва Російського музею в Петрограді. Є. Спаська (сестра І. Спаського), науковий співробітник кустарного відділу Київського сільськогосподарського (етнографічного) музею, яка спеціалізувалася на вивченні народної вишивки, гончарства та золотарства, досліджувала історію одного з найцікавіших експонатів музею – вишитого зеленого покривала, яке за переказами належало засновнику Гімназії вищих наук у Ніжині – князю О. Безбородьку. Картинну галерею ніжинського вищого навчального закладу вивчав професор Російської Академії історії матеріальної культури М. Сичов. Академік ВУАН К. Харлампович досліджував історію ніжинської печатки. Археографічна комісія ВУАН вивчала грамоту про надання Ніжину магдебурзького права. Співробітник Музею українського мистецтва І. Жовтовський досліджував історію народного малярства [90]. Долучилися до вивчення колекції й громадські заклади міста: Ніжинський відділ політичної освіти займався підбором матеріалів для створення антирелігійної виставки; Меліоративний союз Ніжина працював над матеріалами до історії р. Остер, в зв'язку з чим була зроблена фотокопія плану м. Ніжина 1763 р. та гравюри з видами Ліцею князя Безбородька, де є зображення Остра [91]. Наукові дослідження в Прилуцькому окружному музеї здійснювали академік В. Перетц, професор М. Макаренко, директор Полтавського музею М. Рудинський [92].

Наприкінці 1920-х років керівники місцевих музеїв Північного Лівобережжя активно друкували наукові праці за результатами своїх досліджень у академічних і регіональних наукових виданнях, музейних часописах, місцевій пресі, виховуючи у співгромадян відчуття гордості та поваги до минулого. Власне друковане видання – «Бюлетень Прилуцького окружного музею» – мав тільки музей у Прилуках. Ніжинські музейники друкувалися в «Записках Ніжинського інституту народної освіти». Співробітники Остерського музею впорядковували рукописні «Труди Остерського педагогічного музею».

30-ті роки ХХ ст. позначилися згортанням науково-дослідної роботи в музеях, що було зумовлено принциповими змінами в житті суспільства загалом й практиці музейної роботи зокрема, і, зрештою, репресіями проти науковців,

музейників і краєзнавців. Усе це, в свою чергу, призвело до ліквідації багатовекторності наукових досліджень, їх згортанням, переведенням методології досліджень на «марксистсько-ленінські рейки» [93]. Надалі наукова робота місцевих музеїв обмежувалася вивченням місцевого господарства – рільництва, тваринництва, бджільництва, недалекого революційного минулого краю [94].

Перевірка роботи музеїв наприкінці 1930-х років засвідчила відсутність наукових досліджень у багатьох із них. Там, де така робота велася, зазначалося, їх співробітники «обмежуються дослідженням мало актуальних питань, зовсім мало працюють над висвітленням епохи пролетарської революції, історичних досягнень соціалістичного будівництва. Наукова робота велась у Чернігові, Сосниці, Ромнах. Роменський музей протягом останніх років вивчав надра гори Золотухи і був ініціатором по винайденню роменської нафти. Музей має гарну лабораторію, де було проведено більше 600 аналізів по виявленню нафти, проводяться аналізи ґрунту, торфу на виявлення корисних копалин. Сосницький музей в наслідок дослідної роботи виявив поклади мергелевих глин біля с. Лави, де зараз організовано виробництво вогнестійкої цегли. Але обидва музеї обмежують науково-дослідну роботу вивченням природи і не проводять історичних досліджень» [95].

У другій половині 1930-х років дещо зросло фінансування музеїв. І частина цих коштів призначалася для проведення науково-дослідної роботи. Але результати перевірки музеїв наприкінці цієї десятирічки засвідчують значне недовикористання цих коштів. наприклад, наукова робота Новгород-Сіверського музею не мала планового характеру; з 5762 крб., призначених для проведення досліджень, використано було менше половини – 2550 крб. Глухівський музей у 1937 р. з 700 крб., виділених на наукову роботу, не використав жодної копійки [96]. Річний кошторис Конотопського музею в 1937 р. складав 22 тис. крб., з яких 1130 крб. призначалася на наукову роботу, але використано були лише 711 крб. [97].

Отже, з середини 1920-х років науково-дослідна робота музеїв Північного Лівобережжя набула систематичного, планового характеру. Це було пов'язано з розгортанням ґрунтовних досліджень у галузі археології, етнографії, мистецтвознавства, природознавства. Позитивно на цей процес вплинуло і керівництво Укрголовнауки роботою місцевих музеїв.

Численні археологічні дослідження другої половини 1920-х років мали велике значення для історичної реконструкції процесу заселення Північного Лівобережжя, особливо доби становлення Давньоруської держави, розвитку її культури.

Значну роль місцеві музеї Північного Лівобережжя відіграли у створенні та розширенні джерельної бази для дослідження історико-краєзнавчих тем. Робота музеїв з наукової обробки експонатів, багатовекторні дослідження та публікації за результатами досліджень дозволили значну кількість пам'яток

увести до наукового обігу. Науково-просвітницька діяльність місцевих музеїв дозволила досягнення історичної науки запроваджувати в суспільну практику.

З початком 1930-х років у суспільно-політичному житті Радянської України відбуваються негативні процеси. Згорання політики українізації, звинувачення національної інтелігенції в «буржуазному націоналізмі» призводить у подальшому до значного обмеження досліджень краєзнавчого характеру. Значно звужуються рамки наукових досліджень, що було обумовлено посиленням ідеологічного тиску і, як наслідок, головним напрямком роботи музеїв стала пропагандистська робота.

Загалом, положення та висновки даного дослідження можуть бути використані під час написання узагальнюючих праць з історії України й історії розвитку музейної справи, у процесі підготовки путівників і розбудови експозицій місцевих музеїв Чернігівської та Сумської областей.

Джерела та література

1. *Скрипник Г.А.* Етнографічні музеї України. Становлення і розвиток. – К.: Наукова думка, 1989. – С. 140–143.
2. *Нестуля О.* Доля церковної старовини в Україні. 1917–1941. Ч. 1. 1917 – середина 20-х років. – К., 1995. – С. 167, 168, 180, 185. *Він же.* Доля церковної старовини в Україні. 1917–1941 рр. Ч. 2. Кінець 20-х. – 1941 рр. – К., 1995. – С. 70, 71, 73, 74, 93. *Заремба С.З., Коваленко О.Б.* Становлення радянського історичного краєзнавства на Чернігівщині // Український історичний журнал. – 1983. – № 4. – С. 104–112; *Заремба С.З.* Краєзнавча діяльність наукових товариств на Україні в 20–30-х рр. // Республіканська наукова конференція з історичного краєзнавства. Тези доповідей та повідомлень. – К., 1989. – С. 33; *Коваленко О.Б.* Головні етапи розвитку історичного краєзнавства на Чернігово-Сіверщині // Краєзнавство. – 2000. – № 1–2. – С. 39–45. *Верменич Я.* Асоціація історичного районознавства: наукові здобутки і доля спадщини // Краєзнавство. – 2000. – № 1–2. – С. 31–38. *Ткаченко В.* Роль музеїв Чернігівщини в історико-краєзнавчому русі 20–30-х рр. ХХ ст. // Скарбниця української культури. Збірник наукових праць. – Чернігів: Сіверянська думка, 2002. – Вип. 2. – С. 129–139; *Ткаченко В., Ясновська Л.* Історико-краєзнавча діяльність Чернігівщини у 20-х рр. ХХ ст. // Всеукраїнська наукова конференція з історичного краєзнавства. Тези доповідей та повідомлень. – Кам'янець-Подільський, 1991. – С. 441.
3. *Пушовкіна А.* Глухівський музей в археологічних дослідженнях 20-х рр. // Сіверщина в історії України. Збірник наукових праць. – К.; Глухів. – Вип. 3. – 2010. – С. 330–332.
4. *Кравченко М.* Сосницький краєзнавчий музей та роль Ю.С.Винogradського у його створенні. // Скарбниця української культури. Збірник наукових праць. – Чернігів: Сіверянська думка, 1996. – Вип. 1. – С. 90–91.
5. Програма для збирання свідень археологічних, історических и етнографических по Черниговской губернии. Чернигов. – 1903. – С. 3.
6. *Непомнящий А.* Арсений Маркевич: Страницы истории крымского краеведения. – Симферополь, 2005. – С. 120.
7. Державний архів Сумської області (далі – ДАСО), ф. Р-5601, оп. 1, спр. 158, арк. 47–48.
8. Там само, ф. Р-5601, оп. 1, спр. 158, арк. 49.
9. *Німенко Н.* Велет українознавства. До 125- річчя від дня народження Миколи Омеляновича Макаренка // Сумська старовина. – 2000. – № X. – С. 20.
10. ДАСО, ф. Р-6434, оп. 1, спр. 24, арк. 11.

11. Там само, ф. Р-6434, оп. 1, спр. 24, арк. 8-а.
12. Там само, ф. Р-6434, оп. 1, спр. 24, арк. 13.
13. Там само, ф. Р-6434, оп. 1, спр. 27, арк. 11.
14. Там само, ф. Р-6434, оп. 1, спр. 25, арк. 75. Сумщина в іменах. Енциклопедичний довідник. – Суми: СДУ, 2003. – С. 397–398.
15. Державний архів Чернігівської області, ф. Р-593, оп. 1, спр. 2017, арк. 284.
16. Науковий архів Національного художнього музею України, оп. 1, спр. 33, арк. 39.
17. *Макаренко М.* Євминка // Коротке звіттовлення Всеукраїнського археологічного комітету за 1926 р. – К., 1927. – С. 84–87.
18. Відділ забезпечення збереженості документів Державного архіву Чернігівської області в м. Ніжині (далі – ВДАЧОН), ф. Р-598, оп. 1, спр. 666, арк. 65.
19. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 186.
20. *Німенко Н.* Вказана праця. – С. 15.
21. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 188.
22. *Виноградський Ю.* Соснича та її околиці // Чернігів та Північне Лівобережжя. – К., 1928. – С. 161.
23. Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО), ф. Р-593, оп. 1, спр. 723, арк. 38.
24. Там само, спр. 2017, арк. 284.
25. *Виноградський Ю.* Вказана праця. – С. 153–154.
26. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 104–105.
27. ДАЧО, ф. Р-7687, оп. 1, спр. 3, арк. 7.
28. Там само, ф. Р-5492, оп. 1, спр. 1511, арк. 118.
29. Там само, спр. 1567, арк. 93.
30. *Ключко О.* До витоків роду // Скарбниця. – 1996. – № 10. – С. 2.
31. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (далі – НБУВ), ф. 243, № 1233.
32. ДАЧО, ф. Р-5492, оп. 1, спр. 1625, арк. 22.
33. *Маник В.* Глухівський красназничий музей – історія та сучасність // Культура. Історія. Традиції. – К., 2005. – № 7. – С. 9.
34. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 52.
35. *Морачевський Я.М.* Щоденник археологічної експедиції // Сумська старовина. – 1998. – № III-IV. – С. 42–48.
36. *Гольдербігер Н.П.* Из истории Глуховского краеведческого музея. (1902–1941) // Матеріали наукової конференції «Північне Лівобережжя та його культура XVIII–XX ст.» – Суми, 1991. – С. 84.
37. Пролетарська правда. – 1926. – 7 грудня.
38. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 10, спр. 1381, арк. 21.
39. ДАЧО, ф. Р-593, оп. 1, спр. 1010, арк. 16.
40. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 12, т. 2, спр. 7306, арк. 3.
41. ВДАЧОН, ф. Р-6121, оп. 2, спр. 3352, арк. 3.
42. ДАЧО, ф. Р-593, оп. 1, спр. 1752, арк. 66; спр. 2010, арк. 70.
43. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 172.
44. ДАСО, ф. Р-6434, оп. 1, спр. 2, арк. 11–11 зв.
45. Там само, ф. Р-5601, оп. 1, спр. 30, арк. 11, 42–42 зв.
46. *Галюн І.* Нові кобзарські пісні // Етнографічний вісник. – К., 1928. – Кн. 7. – С. 54–59.
47. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. Т.М. Рильського НАН України (далі – ІМФЕ), ф. 1–4, спр. 261, арк. 35, спр. 364, 1–5 арк.
48. ДАЧО, ф. Р-593, оп. 1, спр. 1746, арк. 5.
49. Там само, спр. 1862, арк. 289.
50. Збірник історико-географічної комісії УАН. – К., 1927. Етнографічний вісник УАН. –

- К., 1927. – Кн. III. Чернігів та Північне Лівобережжя. Огляди, розвідки, матеріали. – К., 1928.
51. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 104–107; оп. 12, т. 1, спр. 1140, арк. 2–3.
 52. Український музей. – К., 1927. – Збірник 1. – С. 252.
 53. ВДАЧОН, ф. Р-598, оп. 1, спр. 666, арк. 21. ДАЧО, ф. Р-600, оп. 1, спр. 796, арк. 3.
 54. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 186. *Добробоженко О.* Експонати розповідають // Науково-практична конференція з нагоди 100-річного ювілею Остерського краєзнавчого музею. Збірник наукових праць та публікацій. – Остер, 2008. – С. 76.
 55. *Скрипник Г.* Етнографічні музеї України: Становлення і розвиток. – К.: Наукова думка. – 1989. – С. 141.
 56. Известия Нежинского общественного комитета. – 1917. – 2 августа.
 57. Ніжинський музей імені М.В. Гоголя // Глобус. – 1928. – № 19. – С. 303.
 58. ВДАЧОН, ф. Р-6093, оп. 1, спр. 13, арк. 4.
 59. Український музей. – К., 1927. – Збірник 1. – С. 255.
 60. ІР НБУВ, ф. X, № 4744, арк. 1–5.
 61. Бюлетень Прилуцького окружного музею. – Прилуки, 1928. – № 1. – С. 5, 8.
 62. *Хоменко Є.* Шевченко на Прилуччині // Бюлетень Прилуцького окружного музею. – Прилуки, 1928. – № 1. – С. 9–22.
 63. ДАЧО, ф. Р-5399, оп. 1, спр. 3, арк. 16.
 64. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 53.
 65. ІМФЕ, ф. 1–1, спр. 40, арк. 15, 18, 40, 49.
 66. Бюлетень Прилуцького окружного музею. – Прилука, 1929. – № 2.
 67. ДАЧО, ф. Р-7687, оп. 1, спр. 2, арк. 3–7, 48–51.
 68. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 149–150.
 69. Репресоване краєзнавство. – К., 1991. – С. 345.
 70. ДАЧО, ф. Р-5492, оп. 1, спр. 1597, арк. 16–16 зв.
 71. ДАСО, ф. Р-2322, оп. 2, спр. 12, арк. 258.
 72. Записки Ніжинського інституту народної освіти. – Ніжин, 1925. – Кн. 1–3; Записки Ніжинського інституту народної освіти та науково-дослідної кафедри історії культури й мови. – Ніжин, 1929. – Кн. IX.
 73. *Павловський І.* Зміни у весільних обрядах Ніжинщини у ХХ ст.; *Фесенко В.* Ніжинщина у новітній історіографії (1917–1928); *Пулінець О.* Матеріали до життя і творчості М.К. Заньковецької // Записки Ніжинського інституту народної освіти та науково-дослідної кафедри історії культури й мови. – Ніжин, 1929. – Кн. IX.
 74. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 208.
 75. ВДАЧОН, ф. Р-5301, оп. 1, спр. 20, арк. 151–151 зв.
 76. *Острячко А.* Ніжинська історична школа: доба розвитку (20-ті – початок 30-х рр. ХХ ст. // Сіверянський літопис. – 2000. – № 5. – С. 35.
 77. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 12, т. 2, спр. 7306, арк. 1.
 78. ВДАЧОН, ф. Р-6121, оп. 1, спр. 697, арк. 18.
 79. Там само, ф. Р-6093, оп. 1, спр. 19, арк. 16.
 80. ДАЧО, ф. Р-593, оп. 1, спр. 1850, арк. 9.
 81. Там само, ф. Р-593, оп. 1, спр. 1739, арк. 63–64.
 82. Там само, спр. 1751, арк. 58.
 83. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8 спр. 443, арк. 166.
 84. ДАСО, ф. Р-5601, оп. 1. спр. 1151, арк. 20, 42.
 85. ДАЧО, ф. Р-593, оп. 1, спр. 1862, арк. 290.
 86. ВДАЧОН, ф. Р-598, оп. 1, спр. 666, арк. 22.
 87. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 188.
 88. Бюлетень Прилуцького окружного музею. – Прилуки, 1928. – № 1. – С. 7.

89. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 188.
90. Там само, арк. 208.
91. ВДАЧОН, ф. Р-6121, оп. 1, спр. 698, арк. 3, 3 зв.
92. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 443, арк. 150.
93. Там само, оп. 11, спр. 488, арк. 4-5.
94. Там само, спр. 361, арк. 3.
95. ДАЧО, ф. П-470, оп. 4, спр. 1270, арк. 34.
96. Там само, арк. 69, 71.
97. Там само, арк. 79.

Дмитренко Н.М. Вклад местных музеев Северного Левобережья в развитие исторического краеведения (20-30-е гг. XX в.)

В статье на значительном массиве архивных источников рассмотрены основные направления научно-исследовательской работы провинциальных музеев Северного Левобережья в 1920-х гг., показаны достижения музейных сотрудников в области исторического краеведения.

Ключевые слова: провинциальный музей, историческое краеведение, археологические, этнографические, искусствоведческие исследования, научно-фондовая работа.

Dmytrenko N.M. Contribution of provincial museums in Northern Left-Bank Ukraine to the historical development of local history in 1920–1930s

In this research a considerable array of archival sources, the basic directions of scientific-research work of the provincial museums of Northern Left-Bank Ukraine in the 1920s. The achieves of the museum staff in the field of historical study of local lore are shown.

Key words: provincial museum, history study of a particular region, archaeological, ethnographic, study of art researches, scientifically-fund work.